

## PLATON'DA CEZANIN TEMELLENDİRİLMESİ

Zeki AKTAŞ\*

### ÖZ

Bu çalışmada Platon'da cezayı haklı ve meşru göstermeye çalışan argümanlar araştırılmıştır. Çalışmanın temel sorusu "Platon cezayı nasıl meşru kılmaktadır?" şeklinde formüle edilmiş ve bu çerçevede filozofun, daha çok Protagoras, Gorgias, Devlet ve Yasalar adlı diyaloglarında yer alan ve cezaya dayanak sunan argümanlarının analizine odaklanılmıştır. Problem iki bölümde ele alınmış olup, ilkinde Platon'un adalet tasarımı ikincide ise cezalandırmaya dayanak olarak gösterdiği argümanlara yer verilmiştir. Son tahlilde Platon felsefesinde adalet, gerek bireysel gerekse toplumsal ölçekte, herkesin kendi yeteneğine uygun düşen görevi yerine getirip, başkasının işine karışmaması ile tecelli eden bir uyum ve birlik hâli olarak tarif edilmiş, nasıl olursa olsun, bu uyum ve birlik hâline zarar veren her tür yanlış/kötü fiilin cezalandırılması gerektiği öne sürülmüştür. Platon suçun/suçlunun cezalandırılması gerektiğinden emindir çünkü ona göre suç işleyerek, bir bakıma, hastalanmış olan birey ancak ceza görürse iyileşebilecek, yani kaybettiği moral dengeye ulaşabilecektir. Bununla birlikte Platon'un cezalandırıcı adalet konsepti, en nihayetinde cezanın daha görünür dayanakları olan tazmin etme, caydırma ve özellikle ıslah etme argümanıyla tamamlanmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Platon, Ceza, Ceza Felsefesi, Adalet, Hukuk.

## THE JUSTIFICATION OF PUNISHMENT IN PLATO

### ABSTRACT

In this study we have investigated the arguments that try to justify and legitimize the punishment in Plato's works. The main question of the study was formulated as "How does Plato legitimize punishment?". In this framework, we have focused mostly on the analysis of the dialogues of Plato, such as Protagoras, Gorgias, the Republic and the Laws which contains some basic ideas providing a basis for punishment. The problem has been discussed in two parts; in the first, we have examined Plato's justice representation and in the second the arguments that philosopher thinks demonstrates validity of punishment. In the last instance, in Plato's philosophy, justice has been described as a state of harmony and unity manifested by everyone both individually and socially, by fulfilling their duties appropriates to them and by not interfering in the affairs of the others. For this reason, it has been asserted that any wrong/bad action that harms this harmony and unity should be punished. Plato is certain that the crime/criminal should be punished; because, according to him, the person who got sick by committing a crime will only recover, that is to say will reach moral balance, by way of punishment. However, Plato's concept of punitive justice ultimately consists of the arguments of redressal, deterrence, and especially redeeming, which are the more visible bases of punishment.

**Keywords:** Plato, Punishment, Philosophy of Punishment, Justice, Law.

\* Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, Bitlis / Türkiye, e-posta: zaktas@beu.edu.tr, ORCID ID: 0000 0002 9396 4698

Makalenin geliş tarihi: 06.02.2023  
Makalenin kabul tarihi: 20.03.2023

Submission Date: 6 February 2023  
Approval Date: 20 March 2023

## Giriş

Ceza problemi, muhtemelen insanlığın tarihi kadar eskidir. Eskiden beri birçok araştırma alanının konusu olan ceza, felsefeye özellikle temellendirme problemi bakımından bağlanır. Nitekim cezanın meşruiyeti, makuliyeti, işlevi, caydırıcılığı, engelleyiciliği ve ıslah ediciliği gibi hususlar ceza felsefesinin hâlen önemini koruyan tartışmaları arasındadır.

Hukuki bağlamda<sup>1</sup> kural, yasa veya emirlere karşı gelerek suç işleyen bireyin, devlet tarafından kayba uğratılması veya zarara maruz bırakılması anlamına gelen ceza; özünde devletin yurttışa zarar vermesi olgusunu içerdiği için eleştiriye elverişli ve meşrulaştırılmaya muhtaç bir kavramdır.<sup>2</sup> Ceza ahlaki açıdan sorunlu bir içerik taşır ve bu niteliğinden dolayı da gerekçelendirilmeyi gerektirir çünkü ceza insanlara, en azından açık bir biçimde ceza olarak tanımlanmadığı zaman, ahlaki bakımdan yanlış görünen şeyler yapmayı içerir. Söz gelimi bir insanı kilit altına almak, parasını gasp etmek veya öldürmek genel şartlar altında yanlıştır ancak devlet aynı fiilleri (hapis cezası, para cezası, ölüm cezası vb.) belli bir dayanakla gerçekleştirebilmektedir.<sup>3</sup> En nihayetinde ceza normal koşullar altında ahlaki bakımdan uygunsuz eylemler içerir. Bu nedenle bir ceza teorisi, ortaya koyduğu kuralların o teorinin amacı ile tutarlı olduğunu göstermekten daha fazlasını yapmak, yani ceza pratiğini meşrulaştırmak durumundadır.<sup>4</sup> Bu husus bir ceza teorisindeki en önemli problemi temsil eder: "Bir insanın özgürlüğünden alıkoyması, parasının alınması veya öldürülmesi gibi genel olarak yanlış kabul edilen bir fiil nasıl meşrulaştırılabilir?"

Cezanın meşrulaştırılması hususunda çeşitli yaklaşımlar olsa da esas tartışma faydacı ve deontolojik yaklaşım ekseninde geçer. Bunlardan faydacı yaklaşım cezanın kendisinin bizzat kötü olduğunu, bu nedenle ancak toplumun korunması ve gelecekteki olası suçların önlenmesi bakımından faydalı sonuçlar

<sup>1</sup> Ceza, çeşitli bağlamlarda kullanılan bir kavramdır; devletin suçluya uyguladığı bir zorlamayı olduğu kadar ebeveynlerin çocuklarına uyguladığı bir yaptırımı ifade etmek için de kullanılabilir. Bununla birlikte buradaki esas nokta ceza kavramının, hangi bağlamda kullanılırsa kullanılsın, karakteristik bir biçimde hoş olmayan bir duruma gönderme yapmasıdır. Bkz. Stanley I. Benn, "Punishment," içinde *The Encyclopedia of Philosophy*, vol. 7, ed. Paul Edwards, Reprint Edition, New York: Macmillan Publishing Co. & The Free Press, 1972, 29.

<sup>2</sup> Ahmet Cevizci, der., "Ceza Felsefesi," içinde *Felsefe Ansiklopedisi*, cilt 3, ed. Ahmet Cevizci, 1. Baskı, Ankara: Babil Yayıncılık, 2005, 154.

<sup>3</sup> R. Antony Duff and David Garland, "Introduction: Thinking about Punishment," içinde *Oxford Readings in Socio-Legal Studies: A Reader on Punishment*, ed. R. Antony Duff and David Garland, Reprinted, Oxford: Oxford University Press, 2013, 2.

<sup>4</sup> Claire Finkelstein, "Sözleşmecî Ceza Yaklaşımı," çev. Furkan Kararmaz, içinde *Hukuk Felsefesi ve Hukuk Teorisi Rehberi*, ed. Martin P. Golding and William A. Edmundson, 1. Baskı, İstanbul: İslık Yayınları, 2021, 371-372.

doğurduğu sürece haklı kılınabileceğini öne sürer. Buna karşın deontolojik yaklaşım cezayı; adalet, doğal hukuk veya toplum sözleşmesi, suçluların cezalandırılmasını, onlardan intikam alınmasını veya suçun tam bir karşılığını bulması gerektiğini talep ettiği için belli kötülüklerin doğru karşılığı olarak haklılandırır. Dolayısıyla bu ikinci yaklaşımda cezanın amacı caydırıcılık, ifşa veya reform gibi toplumsal faydaya dönük şeyler değil, bizzat cezanın doğru karşılığı olarak suçlunun hak ettiği muameleye tabi tutulmasıdır; ikinci yaklaşımda cezalandırmanın ölçütünü belirleyen şey, fayda veya araçsal bir tutum değil, ahlaki ödev veya yükümlülüklerdir.<sup>5</sup>

Bununla birlikte bir ceza sisteminin meşru kılınabilmesi için hangi amaç ve değerleri içermesi gerektiğini belirten tüm bu felsefi yaklaşımların, en nihayetinde birer ideal teori olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Nitekim hiçbir fiili sistem ideal teoriler ile tamamen eşleşmez; onlar uygulamada az veya çok kusur içerir. Diğer taraftan bu durum normatif ceza teorilerinin değerini azaltmaz çünkü bu teorilerin uygulamalar karşısında eleştirel bir standart sağlamak gibi önemli bir işlevi vardır.<sup>6</sup> Dolayısıyla ceza pratiği karşısında eleştirel bir standart oluşturmak, yani cezayı meşrulaştırabilecek ölçüt veya ölçütler ortaya koyabilmek, başlı başına değerli bir girişimdir.

İşte, cezanın temellendirilmesi hususunda bu türden bir standart örneğini felsefe tarihinin başlıca filozoflarından olan Platon'da (MÖ 427-347) da görmek mümkündür. Platon günümüzden yaklaşık 2400 yıl önce yazmıştır ancak ceza probleminin doğası gereği karmaşık ve sorunsal bir yapı içerdiği, bir bakıma, bu niteliğinden dolayı da güncelliğini koruduğu düşünülürse Platon'a gitmek anlamlı görünür.

Platon hukuk alanında 'ideal doğal hukuk' olarak nitelenebilecek bir anlayış ortaya koymuştur.<sup>7</sup> Dolayısıyla onun ceza teorisinin de bu anlayışa uygun olarak mutlak adalet yaklaşımının izlerini taşıması beklenir ancak bu, Platon'u ceza hususunda salt bir 'kefare' teorisyeni olarak görmemize yetmez. Platon'un ceza teorisi adalet kavramının altını çizmekle birlikte caydırıcılık ve suçlunun ıslahı gibi sonuççu konsepsiyonlara belirgin bir biçimde açıktır.

Platon'a göre kozmik, toplumsal ve bireysel içerimleriyle adalet; adil ve mutlu düzenin olmazsa olmaz ilkesidir, dolayısıyla bu çalışmanın temel odağını oluşturan "Platon cezayı nasıl meşru kılmaktadır?" sorusunu ele almadan önce "Platon'a göre adalet nedir?" sorusunu cevaplamak yerinde olacaktır.

<sup>5</sup> Cevizci, "Ceza Felsefesi," 154-155.

<sup>6</sup> Duff and Garland, "Introduction: Thinking about Punishment," 5.

<sup>7</sup> Günther Stratenwerth, "Hukuk Felsefesi," içinde *Günümüzde Felsefe Disiplinleri*, der. ve çev. Doğan Özlem, 3. Baskı, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2007, 458.

### Platon ve Adalet Tartışması

İnsan eylemlerinin nihai amacının mutluluk olduğunu iddia eden öğretiler eudaimonizm olarak adlandırılır; bu bağlamdaki tüm Antik Çağ öğretileri gibi 'en yüksek iyi'nin mutluluk olduğunu iddia eden Platon felsefesi de eudaimonist karakterlidir.<sup>8</sup> Platon'a göre en iyi ve en doğru insan en mutlu; en kötü ve en haksız insan ise en mutsuz insandır. İnsan kötü şeylerin, kendisine zarar verip, onu mutsuz edeceğini bilir, dolayısıyla hiç kimse kötü bir şeyi istemez çünkü hiç kimse mutsuz olmak istemez; insan doğal olarak mutlu olmayı ister.<sup>9</sup> Bununla birlikte Platon'a göre "yalnızca adil bir ruh mutluluğa erişebilir ve ancak adil toplumlar mutluluğa kavuşabilirler."<sup>10</sup>

Platon felsefesinde bu tez evren, site ve insan arasında kurulan bir analogi üzerinde yükselir; buna göre evren, yani düzenli bütün, siteyi ve insanı içine alan bir yapı olarak hem sitenin hem de insanın nasıl olması gerektiğine dair temel bir plan sunar ve bu plan, insanın doğal olarak toplumsal bir varlık olduğunu ve iyi bir yaşama, yani mutluluğa ancak toplum veya site içinde erişebileceğini gösterir.<sup>11</sup> Başka bir deyişle Platon felsefesinde adalet kavramı ile mutluluk arasındaki ilişki kozmik, toplumsal ve bireysel düzenin dolayımından geçerek kurulur.

Platon'un adalet kavramının ilişkilendiği ilk kavram olan kozmik düzen, Platon felsefesinin bütünü göz önüne alındığında, adalet dahil, her türden varlığa ontolojik zemin sunan idealar dünyasına bir göndermedir çünkü Platon felsefesinde idealar tikel varlıkların kusursuz tümel modelleridir, dolayısıyla adalet kavramı da idealar dünyasındaki kusursuz adalet idesine temellenmek durumundadır, dahası adalet kavramının idealar evreninde mükemmel bir temsilinin bulunması, Platon'un idealar kuramı gereği, mantıksal bir zorunluluktur.

Platon, gerek kozmik düzene gerekse Tanrı'ya veya Tanrısal düzene göndermede bulunarak bu zorunluluğu hatırlatır ancak onun adaletle ilgili esas tartışması birey ve toplum dolayımındaki adalet üzerindedir. Nitekim Platon'un adalet kavramı için 'dike' teriminden ziyade, anlam genişlemesiyle daha zengin bir içerik kazanmış olan ve böylece hem bireye hem de topluma referansta

<sup>8</sup> Bedia Akarsu, *Mutluluk Ahlakı*, 1. Baskı, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1998, 23, 103.

<sup>9</sup> Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz, 47. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021, 580c; Platon, *Menon*, çev. Furkan Akderin, 2. Baskı, İstanbul: Say Yayınları, 2013, 78a-b.

<sup>10</sup> Sebile Başok-Diş, "Platon Felsefesinde Adalet, Düzen ve Yasa," *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19, sayı 2 (2020): 1021.

<sup>11</sup> Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi: Sofistlerden Platon'a*, cilt 2, 4. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, 396-397.

bulunan 'dikaiosune' terimini öncelemesi bundandır.<sup>12</sup> Başka bir deyişle Platon felsefesinde adalet genel bir düzen, birlik ve yasalılık ilkesidir; bu ilke bireysel yaşamda ruhun bölümleri arasındaki uyumda, devlet içinde ise toplumun sınıfları arasında hakkın dağılımını belirleyen 'geometrik orantı'da görünür.<sup>13</sup>

Platon, bireyde ve toplumda gerçekleşmesini öngördüğü adalet tasarımını açıklamadan önce *Devlet*'te çeşitli konuşmacılar aracılığıyla yetersiz veya yanlış bulduğu adalet tanımlarına yer verir: Söz gelimi o, Kephalos'un, doğru söylemek ve aldığını geri vermek şeklindeki adalet tanımına karşı, Sokrates'e şu itirazı yaptırır: Adalet sadece doğru söylemek veya borcunu geri ödemek midir? Böyle davramak doğru olabileceği gibi yanlış da olabilir. Silahını ödünç aldığımız bir arkadaşımızın daha sonradan aklını kaybettiğini düşünelim; ona emanetini geri vermek veya bir gerçeği olduğu gibi söylemek ne kadar doğru olur? Doğruluk/adalet, salt aldığını geri vermek ve gerçeği söylemek olamaz.<sup>14</sup>

Platon'un itiraz ettiği başka bir tanım ise Thrasymakhos'tan gelir. Thrasymakhos'a göre adalet güçlünün işine gelen ve aynı zamanda kişinin çıkarına olan şeydir ancak bu, Platon için kabul edilemez bir tanımdır, dolayısıyla Sokrates'e şu eleştirel soruları sordurur : Başka bir toplumu haksız bir şekilde köle eden bir devlet düşünelim, bu devlet güç ve zor yoluyla o toplumu ele geçirmiş olsa bile egemenliğini ne kadar sürdürebilir? Herkesin birbirine yanlış davrandığı bir toplumda iş görmek mümkün olur mu? Yanlışlığın olduğu yerde kavga, nefret ve kin olmaz mı?<sup>15</sup>

*Devlet*'te değerlendirilen son adalet tanımı Glaukon'un uzlaşmacı veya sözleşmecî tanımıdır. Glaukon'a göre insanlar haksızlığa uğramaktan sürekli sakınamayacakları ve her zaman da haksızlık etmeyi beceremeyeceklerini anladıklarında bir anlaşmaya varmışlardır, dolayısıyla adalet, kanunun buyurduğu veya kanuna uygun olan şeydir. Platon'a göre salt sonuçları gözetilen bu tür bir tanım da eksiktir çünkü adalet mutlu olmak isteyeninin aradığı şey olarak hem kendi başına hem de sonuçları bakımından 'iyi'dir.<sup>16</sup>

Son tahlilde Kephalos ile geleneksel adalet anlayışına; Thrasymakhos ile adaletin nesnel ve evrensel bir içeriğinin olamayacağını savunan Sofist geleneğe;

<sup>12</sup> Eric A. Havelock, *The Greek Concept of Justice: From Its Shadow in Homer to Its Substance in Plato*, Cambridge, Massachusetts, and London: Harvard University Press, 1978, 312.

<sup>13</sup> Ernst Cassirer, *Devlet Efsanesi*, çev. Necla Arat, 1. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984, 78-79.

<sup>14</sup> Platon, *Devlet*, 331b-d.

<sup>15</sup> Platon, *Devlet*, 338c, 344a, 348a-e, 351a-e.

<sup>16</sup> Platon, *Devlet*, 357a, 358a, 358e-359a.

Glaukon üzerinden ise yasal düzene/sözleşmecî anlayışa dikkat çeken Platon,<sup>17</sup> henüz bir adalet tanımı vermemiştir ancak mevcut tanımlara yaptığı itirazlar ile adaletin ne olması gerektiğine dair ilk ip uçlarını vermiştir: Söz gelimi adalet öncelikle “sonuçları dikkate alınmaksızın kendisi için seçilmeye değer olan”<sup>18</sup> şeydir, yani ‘kendinde iyi’dir. Dolayısıyla ister haksızlığa yol açsın ister açmasın öfke, korku, haz, acı, kıskançlık ve tutku gibi unsurların ruhtaki egemenliği adaletsiz; birey veya devletin en iyiyi amaçladığı yerde, en iyi diye düşünülen şeyin ruhlara egemen olması ve insanın bu ögeye boyun eğmesi, istenmeksizin zarara neden olsa bile, adil olandır.<sup>19</sup>

Platon tüm bu tartışmalar ile bizi, kendi adalet yaklaşımına hazırlar ancak buna rağmen adaleti göstermek zor bir iştir. Platon’un çözümü birey ve toplum arasında kurduğu analogidedir çünkü toplum tek insandan büyüktür ve büyük olan şeyde adalet de daha büyük ölçüde vardır, bu nedenle adaleti toplumda görmek daha kolaydır.<sup>20</sup>

Platon işe öncelikle insanın neden toplumsal bir varlık olduğunu açıklayarak başlar ve ardından adaletin gerçekleşecek olduğu sınıflı toplum yapısını anlatır. Platon’a göre toplum olmanın gerekçesi insanın kendine yetememesi, başkalarına ihtiyaç duyması ve bu durumun yardımlaşma gerektirmesidir.<sup>21</sup> Platon felsefesinde ideal toplum, en nihayetinde her bireyin kendi yeteneğine uygun bir işe göre konumlandığı, yani herkesin kendi doğal yapısına uygun bir toplumsal sınıfta yer aldığı toplumdur çünkü “[i]nsanlar yaratılıştan birbirine benzemezler. Kimi şu işe, kimi bu işe daha yatkın[dır;] (...) insan başka işlerle uğraşacağına, yaradılışına uygun olan işi zamanında görürse, iş gelişir, hem daha güzel hem daha kolay olur.”<sup>22</sup>

Platon felsefesinde herkesin kendi yeteneğine uygun bir biçimde konumlanıp, yeteneğinin gereğini yerine getirdiğinde adaletin gerçekleşecek olduğu toplumdaki ilk sınıfı üreticiler oluşturur: Platon’a göre toplumun temelinde ihtiyaçlar vardır ve bunların başında da yiyecek, giyecek ve barınma

<sup>17</sup> Ayşe Gül Çıvgın, “Platon’un Adalet ve Filozof Kral Anlayışı,” *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 7, sayı 1 (2018): 218, 219, 220.

<sup>18</sup> Yüksel Şengül, “Platon ve Fârâbi’de Adalet Kavramı,” Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi, 2017, 68.

<sup>19</sup> Platon, *Yasalar*, çev. Candan Şentuna ve Saffet Babür, 1. Baskı, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012, 863e-864a.

<sup>20</sup> Platon, *Devlet*, 368e-369a. Antik Yunan’ın yaşamının özünde bir topluluk yaşamı olduğu düşünüldürse bu girişim tarihsel gerçeklikle de örtüşür görünür. Krş. Frederick Copleston, *Felsefe Tarihi: Yunan ve Roma Felsefesi/Platon*, cilt 1, çev. Aziz Yardımlı, 3. Baskı, İstanbul: İdea Yayınevi, 1995, 89.

<sup>21</sup> Platon, *Devlet*, 369b-c.

<sup>22</sup> Platon, *Devlet*, 370bc.

gibi temel ihtiyaçlarımız gelir. İşte üreticiler sınıfı, doğrudan veya dolaylı, bu temel ihtiyaçların karşılanmasına hizmet eden çiftçi, duvarcı, dokumacı, kunduracı, mimar, çoban, tüccar, denizci, gündelikçi vb. meslek gruplarından oluşur. İdeal toplum kurgusundaki ikinci sınıf koruyuculardır çünkü Platon'a göre büyüyen toplumun kaynakları zamanla ihtiyaçları karşılamaya yetmeyecektir veya sonsuz mal edinme hırsı baş gösterecektir, dahası bu süreç başka toplumlar için de böyle olacaktır ve bu durum ister istemez savaşları getirecektir. Dolayısıyla toplumun varlığını korumak ve sürdürmek için orduya, askerlere ihtiyaç vardır. Platon ideal toplumu doğal olarak yöneticiler sınıfı ile tamamlar. Yöneticiler, bir bakıma, toplumun gerçek koruyucularıdır. Onlar devletin başında sorumluluk sahibi olarak bulunurlar ve keyfi davranamazlar; onların görevi koruyuculuk bilgisiyle, yani bilgelikle tüm toplumun mutluluğunu tesis etmek, kendilerini ve başkalarını işlerinde usta olmaya zorlamaktır.<sup>23</sup>

İşte, Platon'a göre adalet, aralarında bağımlılık ilişkileri bulunan ve bu nedenle organik bir dayanışmayı, bir bakıma, zorunlu kılan bu sınıflı toplumla gerçekleşebilecektir.<sup>24</sup> İş bölümü esasıyla örgütlenen böylesi bir devlet her bakımdan iyi kurulmuş demektir. Bu düzende yöneticiler bilgelik; koruyucular yiğitlik; üreticiler dahil, toplumun tüm sınıfları ölçülülük erdemiyle kaim olur ve nihayet tüm bu erdemleri tamamlayan ve yaşatan değer olan adalet ise bu üç sınıfın, her birinin yalnız kendi işini yapması ve birbirlerinin işine karışmaması hâli olarak tecelli eder.<sup>25</sup> Bu durumda adalet, toplumun yapısal olarak sahip olduğu sınıfları yığın olmanın ötesine geçirecek bir bütün altına toplayıp, iş birliği içinde çalışan örgütlü yapılara dönüştürmektedir. Böylece adalet mevcut unsurlara sonradan ve dışarıdan ilâştirilen bir unsur değil, doğrudan toplumun kendi yapısal unsurlarının ortaklığı, birliği olarak ortaya çıkmaktadır.<sup>26</sup>

Platon felsefesinde tüm bu argümanlar ile adalet toplum içinde gösterilmiştir, artık onu bireyde de göstermek mümkündür çünkü "doğru [adil] bir adam, doğruluk [adalet] bakımından doğru [adil] bir devletten ayrı olmayacak, onun benzeri olacak"<sup>27</sup>tır. Platon, devleti/toplumu, en basit söylemle, bireyin daha büyük ölçekteki hâli olarak betimlemiştir.<sup>28</sup> Bu durumda bireyin

<sup>23</sup> Platon, *Devlet*, 369b-371e, 373d-374a, 421b-c, 428d-429a.

<sup>24</sup> Mehmet Ali Ağaoğulları, *Kent Devletinden İmparatorluğa*, 7. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2013, 235.

<sup>25</sup> Platon, *Devlet*, 427e, 429a-d, 432a-b, 433b, 434c, 435b.

<sup>26</sup> Çıvgın, "Platon'un Adalet ve Filozof Kral Anlayışı," 223.

<sup>27</sup> Platon, *Devlet*, 435b.

<sup>28</sup> Alfred Edward Taylor, *Platon: Bilgi, Ruh ve Devlet*, çev. Cengiz İskender Özkan, 2. Baskı, Ankara: Fol, 2021, 80-81.

içinde, yani ruhunda da söz konusu bölümleri ve değerleri içeren aynı karşılıklar yer almalıdır.

Platon tartışmaya davranışlarımızı yönlendiren ilkeleri aramakla başlar; bilgi edinme, taşkınlık-öfke ve yeme-içme gibi üç farklı alanda ortaya çıkan isteklerimizin tek bir ilke ile mi, yoksa üç ayrı ilke ile mi yönlendirildiğini sorar. Bu soruşturma Platon'u içimizde, yani ruhumuzda üç farklı ilke olduğu sonucuna ulaştırır: Bunlardan başlıcası akıl ilkesi olup, içimizdeki hesaplayan, düşünen yönü var eder. Bir diğeri iştihâ ilkesi olup, içimizdeki düşünmeyen, sadece arzulayan, seven, acıkan, susayan, çoşan, yani doymak isteyen yöndür. Üçüncüsü ise öfke ilkesi olup, içimizdeki kızgınlık, azgınlık veya taşkınlık yönünü oluşturur.<sup>29</sup> Eş deyişle Platon'a göre ruh, parçalarını 'rasyonel', 'iştihâ duyan' ve 'öfkelenen' kısım olarak ayırt edebileceğimiz bir birliktir.<sup>30</sup> Bununla birlikte devletin üç bölümünde olduğu gibi ruhun her bir bölümünün de kendine özgü bir erdemi vardır: İçimizdeki akli yönün erdemi bilgelik; iştihâ bölümü dahil, tüm bölümlerinin erdemi ölçülülük; öfkeyle ilgili bölümün erdemi yiğitlik; tüm bu bölümlerin her birinin kendi işini yapıp, ödevini yerine getirmesinden ve sınırını aşmamasından doğan uyum ise adalettir.<sup>31</sup>

Görülüyor ki Platon felsefesinde toplumdaki her bir sınıf doğası gereği nasıl farklı faaliyetleri yerine getirerek toplumsal birliğe hizmet ediyorsa aynı şekilde ruhun her bir bölümü de üzerlerine düşen farklı faaliyetleri yerine getirerek ruhsal bütünlüğü tesis ediyor.<sup>32</sup> Başka bir deyişle Platon'a göre toplumdaki her bir sınıf, farklı bir ödevi yerine getirmek üzere vardır ve bu sınıfların üzerlerine düşen ödevleri eksiksiz bir biçimde yerine getirmesiyle 'toplumsal adalet' gerçekleşir. Öte taraftan toplumsal bölümlenmeye benzer şekilde insan ruhunun da farklı bölümleri ve yine bu bölümlere özgü ödevleri vardır, işte ruhun her bir bölümünün kendi sınırlarını aşmayarak sorumlu olduğu ödevleri yerine getirmesinden de 'bireysel adalet' doğar.

Platon, başlangıçta da belirtildiği üzere, adil bir ruh ile mutluluk arasında doğrudan bir ilişki kurmuştur, dolayısıyla tüm bu açıklamalar göz önüne alındığında Platon'a göre insanı mutlu bir yaşama yöneltebilecek adalet en genel anlamıyla hem bireyin hem de devletin/toplumun kendi işlevlerini, iyilerini, üstünlüklerini ve erdemlerini uyum içinde gerçekleştirmesidir.<sup>33</sup> Bu durumda yine en genel anlamıyla adaletsizlik ise hem bireyin hem de

<sup>29</sup> Platon, *Devlet*, 436a-b, 439d-e, 441a.

<sup>30</sup> Taylor, *Platon: Bilgi, Ruh ve Devlet*, 65-66.

<sup>31</sup> Platon, *Devlet*, 441c-e, 442c-d, 443d.

<sup>32</sup> Çıvgın, "Platon'un Adalet ve Filozof Kral Anlayışı," 225.

<sup>33</sup> Barış Mutlu, "Platon'un Devlet'inde Filozofun/Filozofların Kral Olması Adil Midir?," *Özne: Felsefe ve Bilim Yazıları*, sayı 24 (2016): 146.



devletin/toplumun kendi ödevlerini yerine getirmemesi, sınırlarının dışına taşması, başkalarının işine karışmasıdır.

### Platon'da Ceza Problemi

Platon iyi düzenlenmiş bir sosyo-politik organizasyonu insanın hem varlığını sürdürebilmesinin hem de mümkün olan en yüksek mutluluğa ulaşabilmesinin koşulu olarak görür.<sup>34</sup> İnsanı mutlu bir yaşama taşıyacak olan adalet ancak bu ideal organizasyon içinde gerçekleşmektedir. Buna göre Platon felsefesinde tüm ceza yasaları ve uygulamaları, en nihayetinde bu adil ve mutlu yaşamın tecelli ettiği sosyo-politik düzeni korumak için var olacaktır çünkü adil ruhlar ancak adil bir düzen içinde var olabilir, öyleyse bu ideal düzene gölge düşürebilecek her tür fiilin/kötülüğün ceza ile karşı karşıya kalacağı en baştan bellidir.

Platon, her şeyden önce, yanlış bir fiilin, yani suçun cezalandırılması gerektiğinden emindir; ceza, bir bakıma, doğal bir kurumdur, dolayısıyla haksızlık nerede ve kim eliyle gerçekleşirse gerçekleşsin cezalandırılmalıdır. Nitekim filozofun bu husustaki tavrına, daha ilk eserlerinden tanık oluruz:

Sokrates: (...) babanı cezalandırma için giriştiğin yol Zeus'un hoşuna giderken, Kronos ve Uranos bundan hoşlanmayabilir (...) yaptığın şey tanrıların bir kısmının beğenisini kazanırken, diğerleri bunu beğenmez.

Euthyphron: (...) söz konusu olaylarda tanrılar arasında anlaşmazlık olduğunu hiç sanmıyorum. Çünkü hiçbir tanrı haksız yere adam öldüren bir adamın cezasız kalmasını istemez.

Sokrates: Peki ya insanlar Euthyphron? Haksız yere adam öldürmüş ya da başka bir suç işlemiş olan insanın cezalandırılmasını istemeyen kaç insan tanıdın?

Euthyphron: Her yerde, özellikle de mahkemelerde itirazlar bu nedenle yükselmez mi? Bir sürü insan çok sayıda suç işler ama cezadan kurtulmak için her şeyi yapar.

Sokrates: Ama yaptıkları haksızlığı kabulleniyorlar mı? Suçu kabul ettikten sonra cezalandırılmamaları gerektiğini söylüyorlar mı?

<sup>34</sup> Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi: Sofistlerden Platon'a*, 207.

Euthyphron: Hayır kuşkusuz ki bu kadar ileri gitmiyorlar.

Sokrates: (...) Sanırım kötülük yaptıkları hâlde ceza almamaları gerektiğini söylemezler. Bu konudan söz etmezler, sadece suç işlemediklerini, yaptıkları şeyin bir suç olmadığını iddia ederler.

Euthyphron: Haklısın.

Sokrates: Yani suçlunun cezalandırılmaması gerektiğini iddia etmiyorlar. Yalnızca suçlunun kim olduğunu, hangi suçun işlendiği ve bunun ne zaman gerçekleştiği tartışılır.

Euthyphron: Doğru.

Sokrates: Şimdi tanrılara geçelim. Söylediğin gibi onlar arasında haklı, haksız, iyi, kötü arasında bir anlaşmazlık varsa, tanrıların kendileri de aynı yola başvuracaklardır. Yani kimileri diğerlerinin haksızlık yaptığını söylerken, kimileri de bunu kabul etmeyecektir. Çünkü sevgili dostum, insan ya da tanrı fark etmez, yapılan haksızlığın cezalandırılmaması gerektiğini söyleyecek hiç kimseyi bulamazsın.<sup>35</sup>

Platon'un argümanı, daha çok sağduyudan ve suç-ceza realitesine dair bir gözlemden hareket eder görünmektedir:

Gerçekten de genelde suçluların savunmaları, masum oldukları, itham edildikleri suçu işlemedikleri iddiası üzerine kuruludur. Suçlular, suçun cezayı gerektirmediğini değil, o suçu işlemediklerini ileri sürerek kendilerini savunurlar.<sup>36</sup>

Platon'un cezalandırma hususundaki başka bir argümanı ise ahlaki bir kabule dayanır; suç, esasında ahlaki bir 'kötü'dür ve cezasız kalmamalıdır:

Sokrates: Cezasız kalmırsa, kötülük de var olur.

Polos: Doğru.

Sokrates: Yanlış yapmak büyük kötülükler arasında ikinci sıradadır, ilk sıradaysa yanlış yapıp cezasız kalmak gelir.<sup>37</sup>

Platon'a göre ceza istisna tanımaz bir meseledir; insanın kendisi, anne-babası, dostları veya başkaları, suç işleyen kim olursa olsun, suçunu saklamayıp, suçun cezalandırılması için çaba göstermelidir.<sup>38</sup> Diğer taraftan cezanın kabul

<sup>35</sup> Platon, *Euthyphron*, çev. Furkan Akderin, 2. Baskı, İstanbul: Say Yayınları, 2016, 8b-e.

<sup>36</sup> Başok-Diş, "Platon Felsefesinde Adalet, Düzen ve Yasa," 1040.

<sup>37</sup> Platon, *Gorgias*, çev. Furkan Akderin, 2. Baskı, İstanbul: Say Yayınları, 2016, 479d.

<sup>38</sup> Platon, *Gorgias*, 480b-c.

edilebilir olması suç olarak kabul edilen bir fiille ilişkilenebilmesine ve meşru bir nedene dayanmasına bağlıdır. Söz gelimi bir vatandaşı öldürmek, sürgün etmek veya mallarına el koymak zaman zaman iyi, zaman zaman kötüdür çünkü bu fiiller ancak doğru ve haklı olarak uygulandıklarında iyi olabilirler, yoksa talihsiz ve acınası uygulamalardır.<sup>39</sup> Platon kötü olan fiillerle ilgili meşruiyeti, onları haklı nedenler ile gerçekleştirmemize bağlar ve bu nedenleri de 'adalet ve mutluluk' bir arada bulunur iddiası ile tahkim eder.<sup>40</sup> Dolayısıyla ortada ceza verilmesi gereken bir durum varsa suçlu ister bireyin ister devletin mutluluğu adına cezasını çekmelidir.<sup>41</sup>

Platon'a göre suç işlemiş, yani kötülük yapmış birinin doğruya ulaşması için cezasını çekmesi şarttır.<sup>42</sup> Kötü insan talihsizdir ve cezaya layıktır. Cezadan kaçmak çirkindir; haksız ancak cesur insan çekeceği cezaya kızmaz, aksine açlığı, susuzluğu veya soğukta kalmayı yaptığı haksızlığın karşılığı olarak görür.<sup>43</sup> Adaletsizlik, haksızlık yasalar eliyle de izlenmesi gereken 'kötü'dür, dolayısıyla kanun koyucu düşeni kaldırmalı, zarar görenin zararını tazmin etmelidir; biri, bir başkasına zarar verdiyse verdiği zararı karşılayacak kadar tazminat ödemelidir. İşte, yasaların hedeflemesi gereken budur; suçun büyüklüğüyle orantılı ve zararı tam olarak karşılayacak ceza.<sup>44</sup>

Platon'un; adalet, mutluluk, kötülük ve cezaya dair söyledikleri ceza adaletine işaret eder, dahası cezanın gerekliliği hususundaki kesin tavrı ve cezalandırma olmazsa kötülük var olur iddiası, ceza ve moral denge arasında bir ilişki varsayar: Nitekim Platon'da, en azından bir yönüyle "cezalandırıcı adaletin amacı kaybedilen adaleti ruha geri getirmektir."<sup>45</sup> Bu, aynı zamanda bir tazmin etme, geri koyma adaletidir; dolayısıyla hem suçun mağduruna karşı iyiliksever bir tutumu hem de bu suçun neden olduğu zararı giderme amacını ifade eder.<sup>46</sup> Böylece Platon felsefesinde ceza; hem suçun kurbanına duyulan merhamet hem hasarın doğası gereği istenmeyen bir durum olması ve bu nedenle düzeltilmesi isteminin haklılığı<sup>47</sup> hem de moral dengenin korunumu gerekçesi ile adalet adına meşruluk kazanır.

<sup>39</sup> Platon, *Gorgias*, 468e-470c, 476e.

<sup>40</sup> Platon, *Yasalar*, 660e.

<sup>41</sup> Platon, *Gorgias*, 507d.

<sup>42</sup> Platon, *Gorgias*, 527b.

<sup>43</sup> Platon, *Devlet*, 380b, 405b-c, 440b-c.

<sup>44</sup> Platon, *Yasalar*, 862b-c, 921a-c, 933e, 934b.

<sup>45</sup> Marek Piechowiak, "Plato's Conception of Punitive Justice," içinde *Universality of Punishment*, ed. Antonio Incampo and Wojciech Żełanec, Bari: Cacucci Editore, 2015, 79.

<sup>46</sup> Mary Margaret MacKenzie, *Plato on Punishment*, Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1981, 207.

<sup>47</sup> MacKenzie, *Plato on Punishment*, 207.

Tazmin etme Platon'un cezayı meşrulaştırma noktasındaki argümanlarından biridir ancak, daha önce de belirtildiği üzere, Platon salt geçmişe odaklanan mutlak bir *kefaretçi* değildir, onun ceza teorisinde caydırıcılık ve ıslah gibi fayda ve gelecek eksenli argümanlar da esastır. Söz gelimi *Gorgias* diyalogunda cezanın caydırıcılığı, kötüler için bir örnek oluşu şöyle ifade edilir:

[Sokrates] Cezalandırılan insanın haklı olarak ceza alması hâlinde, cezadan yararlanarak daha iyi olması ya da diğer insanların çektiği acıları görerek onların durumuna düşmemek istemesi ve örnek olması gerekir. (...) En büyük cinayetleri işleyenler ve asla iyileşemeyecek durumda olanlar, örnek konumundadırlar. Cezanın kendilerine bir yararı yoktur, çünkü iyileşemezler. Ancak yaptıkları kötülüklerin karşılığında korkunç ve sonsuz işkenceler ile Tartaros'ta asılı dururlar ve oraya gelen tüm kötü insanlara bir eğlence ve oyun olarak yararlı olurlar.<sup>48</sup>

Platon caydırıcılık argümanını *Yasalar*'da da desteklemeye devam eder. Ceza hem suçlunun hem de onun cezalandırıldığını gören başkalarının alması gereken bir ibrettir; suçlunun alması gereken bir ibrettir ki benzer veya farklı bir suçta bir daha işlemesin, onun cezalandırıldığını gören başkalarının alması gereken bir ibrettir ki suç işlemeye yeltenmesinler:

[Atinalı] Eğer bir yurttaş tanrılara, ana-babaya ve devlete karşı (...) ağır ve ağza alınmayacak bir suç işlerken görülürse, yargıç onun çocukluğundan beri nasıl bir eğitim ve terbiye almasına rağmen bu en ağır suçlardan uzak kalamadığını hesaplayarak onu artık düzelemez kabul etmeli. Cezası, felaketlerin en hafifi olan ölümdür: adsız sansız ülke sınırlarının dışında yok olup, başkalarına ibret olacak ve böyle yararı dokunacaktır.<sup>49</sup>

[Atinalı] (...) ceza ileriye dönüktür: amacı, suç işleyenin de onun cezalandırıldığını görenin de adaletsizlikten kesinlikle nefret etmesini ya da büyük ölçüde bu talihsizlikten vazgeçmesini sağlamaktır.<sup>50</sup>

<sup>48</sup> Platon, *Gorgias*, 525a-b.

<sup>49</sup> Platon, *Yasalar*, 854e-855a.

<sup>50</sup> Platon, *Yasalar*, 934a-b.

Tüm bunlarla birlikte cezanın gerek birey gerekse toplum nezdinde suçtan caydırma amacıyla verildiğine dair oldukça açık ifadeli bir pasajı *Protagoras*'ta buluruz:

[Protagoras] Bir insanı gerçekte yaptığı şeyden dolayı değil, onu bir daha yapmaması için cezalandırırız. Zaten geçmişte olmuş şeyleri hiç olmamış şekle dönüştürme şansımız yoktur. Bunun yerine, o insanlar başka insanlara örnek olsun diye cezalandırılırlar. (...) İnsan, bu cezalandırma eylemini kendisi için de devlet için de yapsa aynı düşüncededir.<sup>51</sup>

Platon'un, cezanın caydırıcılığıyla ilgili argümanları bir bütün olarak değerlendirildiğinde temelde iki noktaya işaret eder. Bunlar, olası itirazlar bir yana bırakılırsa, hümaniteriyen ve faydacı özellikler sergileyerek cezanın caydırıcı gücünü, bireysel suçluya veya topluma gösterilen iyi niyetli bir tavırla haklı kılmaya çalışırlar.<sup>52</sup> Caydırıcılık tezi düzeltilemeyen suçlular ve bunlara verilen ölüm cezasıyla da ilişkilendirir ancak Platon'a göre bu hâl de yine bir fayda içerir çünkü burada suçlunun, kötü varoluşundan hem kendisinin hem başkalarının kurtarılması hem de akıbetiyle başkalarını kendisine benzemekten caydırması söz konusudur.<sup>53</sup> Son tahlilde Platon'un cezanın caydırıcılığı ile ilgili argümanları, kısmen başka ceza içeriklerine de işaret etmekle birlikte, özünde bireysel ve/veya toplumsal düzlemdeki bir faydayı, yani suçu engelleme, en azından suçun tekrarını engelleme düşüncesini içerir.

Platon'da cezanın meşruiyeti bağlamında dikkat çeken son argüman suçlunun ıslahı meselesi ile ilgilidir çünkü cezanın; tazmin etme ve caydırma konsepsiyonlarıyla birlikte iyileştirici/ıslah edici bir işlevi de vardır:

---

<sup>51</sup> Platon, *Protagoras*, çev. Furkan Akderin, 1. Baskı, İstanbul: Say Yayınları, 2014, 324. Platon'un ceza temellendirmesinin ikinci önemli unsuru olan cezanın caydırıcılığı argümanını desteklemek üzere verdiğimiz bu pasaj birçok tartışma içerir: Söz gelimi bazı araştırmacılar bu pasajı, tarihsel Protagoras'ın ceza görüşü olarak yorumlarken bazıları ise pasajdaki iddia Platon'un *Gorgias* ve *Yasalar* gibi diyaloglarında da desteklendiği için Platon'a atfederler. Ayrıntılı bilgi için bkz. R. F. Stalley, "Punishment in Plato's Protagoras," *Phronesis* 40, no 1 (1995): 1-2. Bununla birlikte söz konusu pasaj, tarihsel Protagoras'ın ceza görüşü olarak alınsa bile, Platon tarafından da onaylanmış görünür çünkü cezanın caydırıcılığı hususunda Platon'un diğer diyaloglarından aktardığımız farklı pasajlar bu görüşü destekler niteliktedir. Ayrıca *Protagoras* diyalogundaki ilgili pasajın devamında Platon'un tarafı olan Sokrates de bu konuşmayı olumlar: "Konuşmasından etkilenmişim ve bu nedenle susuyordum. Bir yandan da konuşmaya devam edeceğini düşünüyordum, hem o kadar güzel bir konuşmaydı ki devam etmesini de istiyordum. (...) Protagoras'ın söylediklerini dinlemekten o kadar keyif aldım ki (...)" Platon, *Protagoras*, 328.

<sup>52</sup> MacKenzie, *Plato on Punishment*, 214.

<sup>53</sup> A. Ladikos, "Plato's Views on Crime and Punishment," *Phronimon* 2, no 1 (2000): 173.

[Protagoras] Öğretmenler yazı yazmasını bilmeyen çocuklar için bir çizgi çizerler, ardından da çocukların önüne bir levha koyup bu çizginin aynısını çizmelerini isterler. İşte şehirler de yasa koyucuların hazırladıkları yasalara uygun bir şekilde yönetmek ve yönetilmek isterler, bunu yapmayanlara ise ceza verirler. Gerek burada gerek de başka yerlerde bu cezanın amacı ıslah etmektir.<sup>54</sup>

Protagoras diyalogunda geçen bu pasaj Platon'un, cezanın amacının ıslah etmek, suçluyu iyileştirmek olduğuna dair en açık ifadesidir. Platon ıslah argümanında ısrarcıdır. Söz gelimi *Devlet*'te Sokrates'e şunları söyler:

[Sokrates] Suç meydana çıkmaz, cezasını görmezse suçlu bu işte karlı çıkabilir diyebilir miyiz? Suçlu gözden kaçmakla daha mı az kötülebilir? Tersine, yakalanıp cezasını görürse, içindeki hayvan yumuşar, siner; iyi yanları baskıdan kurtulur; ölçüye, doğruluğa, bilgeliğe çevrilen bütün varlığı yeniden en iyi düzene girer.<sup>55</sup>

Başka bir deyişle yanlış bir fiille gelen her tür kazanç ruhumuzu hasta eder, dolayısıyla suçlunun cezadan kaçması yararına olan bir şey değildir; aksine suçlu, suçunu üstlenir ve cezasını çekerse ruhunu kötülüğün baskısından kurtarabilir.

Platon'a göre haklı olarak verilmiş hiçbir cezanın amacı suçluya zarar vermek değildir; cezasını çeken suçlu ya daha iyi ya da daha az kötü olur. Nitekim suçlu, yaptığı kötülüğe göre ceza almalıdır, ceza iyileştirilebilecek olanı iyileştirmelidir çünkü işlenen yanlış fiil zaten işlenmiştir ve bunu geri döndürmenin olanağı yoktur,<sup>56</sup> artık suçun karşılığı olan cezaya değil, ceza ile gelebilecek iyileşme olanağına bakmak gerekir. Aksi takdirde Platon'un ıslah edilemeyen ruhlar için yaptırımını serttir:

[Sokrates] İçleri yaradılıştan kötü olanlara gelince, onları da yargıçlar öldürecek değil mi?

[Glaukon] Evet, galiba bu kötü olanlar için de, devlet için de en iyi yol.<sup>57</sup>

<sup>54</sup> Platon, *Protagoras*, 326. Ceza temellendirmesi bağlamında *Protagoras* diyaloguna dair daha önce yapılan değerlendirme bu referans için de geçerlidir.

<sup>55</sup> Platon, *Devlet*, 591a-b.

<sup>56</sup> Platon, *Yasalar*, 854d-e, 862c-d, 867b-c, 934a-b.

<sup>57</sup> Platon, *Devlet*, 409e-410a.

Diğer taraftan Platon ölüm cezasının yalnızca suçlunun ıslah edilmesinin mümkün olmadığı, artık rehabilite olanağının ortadan kalktığı durumlarda caydırıcı amaçlar için kullanılabileceğinin altını çizer; dolayısıyla suçlunun ıslahı, iyileştirilmesi perspektifi ancak etkili olmadığı göz ardı edilebilecek olan temel yaklaşım olmayı hâlen sürdürür.<sup>58</sup>

Platon'un yanlış fiilin cezalandırılması ve suçlunun ıslah edilmesi argümanı mutluluk probleminin uzağında değildir çünkü Platon'a göre insan yanlış fiiller ile mutlu olamaz, bu nedenle suçlunun cezasını çekmesi, arınması doğru olandır. Suç işleyen ancak hiçbir ceza çekmeyen insan her zaman mutsuzdur ve cezasını çekmedikçe daha da mutsuz olur, aksine cezasını çekerse mutsuzluğu azalır.<sup>59</sup>

Platon bu tezi adım adım savunur: Haklı olarak cezalandırılmanın doğru, doğru olanın güzel, faydalı ve iyi, böylece cezalandırılanın maruz kaldığı şeyin de iyi olduğunda ısrar eder çünkü cezalandırma suçluyu ruhunu kaplayan kötülükten kurtarır. İnsan nasıl ki hastalıktan hekimler sayesinde kurtuluyorsa ruh kötülüğünden, yani adaletsizlikten de hakimlerin doğru cezası ile kurtulur.<sup>60</sup>

Platon, nihayet bu hekim-hakim analogisi ile malum sonucun altını çizer: Ruhun veya bedeninin hasta olan insan nasıl tedavi olup, sıkıntısından kurtuluyorsa benzer biçimde suçlu da cezasını çektiğinde kötülükten kurtulur, eş deyişle ceza kötülüğe ilaç olur. Esasında ilk istenen ruhta hiçbir kötülük olmamasıdır, ikincisi ise varsa bu kötülükten kurtulmuş olmaktır.<sup>61</sup> Başka bir deyişle birinci en iyi hiç suç işlememektir; suç işlenmesi durumunda ikinci en iyi ise suçlunun, bir bakıma, iyileştiren bir ilaç olan ceza yoluyla suçundan arınması, ıslah olmasıdır.

Platon'un bu son analogisi ile birlikte, yani suçluların bir hasta ve cezanın da onları sağlığına kavuşturacak bir ilaç gibi betimlenmesi ile cezalandırmanın amacı, neredeyse medikal bir bağlama indirgenmiştir.<sup>62</sup> Bununla birlikte bu medikal söylem Platon'un cezayı gerçekten tıbbi bir tedavi biçimi olarak kabul ettiğini göstermez; bu, daha çok ahlaki kötülüğün, ruhun düzgün işleyişinin bozulması anlamında, hastalıkla karşılaştırılmasıdır.<sup>63</sup>

<sup>58</sup> Ladikos, "Plato's Views on Crime and Punishment," 173.

<sup>59</sup> Platon, *Gorgias*, 472d-e.

<sup>60</sup> Platon, *Gorgias*, 476e-477a, 477e-478a.

<sup>61</sup> Platon, *Gorgias*, 478d-e.

<sup>62</sup> Giorgio Del Vecchio, *Hukuk Felsefesi Dersleri*, çev. Suut Kemal Yetkin, İstanbul: Maarif Matbaası, 1940, 26.

<sup>63</sup> R. F. Stalley, "Punishment in Plato's Laws," *History of Political Thought* 16, no 4 (1995): 486-87.

Son tahlilde Platon'un ceza temellendirmesi bağlamında, tazmin etme argümanı ayrı tutulursa, caydırıcılık ve ıslah etme argümanları, ceza teorisinin toplumsal bağlamda 'genel önleme' ve bireysel bağlamda ise 'özel önleme' yaklaşımıyla kategorize edilebilir.<sup>64</sup> Bununla birlikte Platon'un yaklaşımı, onun ahlak teorisi ve bireyin bu teorideki konumu düşünüldüğünde geniş gerekçelendirme kapsamı olan karmaşık bir hümaniteryen ceza anlayışı olarak da görünmektedir.<sup>65</sup>

### Sonuç

Platon, bugün gerek deontolojik gerek faydacı teori tarafından işlenen ceza argümanlarını yüzlerce yıl önce tartışma konusu hâline getirmiştir. Dolayısıyla Platon'un ceza temellendirmesinde; hem mutlak adalet konsepti içeren kefarete, tazmin etme, zararı karşılama gibi geçmişe dönük hem de faydacı adalet perspektifi içeren caydırma, ıslah etme, önleme, suça engel olma gibi geleceğe dönük ceza anlayışlarını, modern bağlamlarla örtüşmesine bile, konu bazında bulmak mümkündür.

Platon'un ceza anlayışı, her şeyden önce, güçlü bir adalet vurgusu, hatta cezalandırıcı adalet vurgusu içerir. Platon'da hem bireysel hem de toplumsal ölçekte bir uyum ve birlik hâli olarak gerçekleşen adalet, mutlu moral yaşamın anahtar kavramıdır; bu durumda adaletin zarar görmesi, kötülük ve mutsuzluk hâli olacağına göre, adalete zara veren her tür fiil kötüdür ve ceza görmeyi hak eder. Diğer taraftan Platon felsefesinde bu anlayış tazmin, caydırma ve ıslah cezası argümanı ile tamamlanır.

Platon özellikle kâr-zarar hesabı gerektiren suçlarda kefarete anlayışına, yani zararın tazmini ile cezalandırmaya atıfta bulunur. Esasında kefarete anlayışı Platon'un bağlayıcı tercihi değildir; bu, göz ardı etmediği ancak mutlak olarak sarılmadığı bir ceza argümanıdır çünkü bu anlayış salt geçmiş odaklıdır, olmuşa çare olmadığına göre, sadece intikam içeren bir cezanın bireye ve topluma bir faydası yoktur.

Platon'a göre cezanın fayda içermesi makbuldür. Cezanın suçluyu, benzer veya farklı, tekrar suç işlemekten alıkoyması veya onun cezalandırıldığını gören başkalarının bundan ders almasını sağlaması gerekir, yani ceza caydırıcı olmalı; suçun engellenmesi, önlenmesi, en azından bir daha tekrar edilmemesi bakımından bir işlev görmelidir.

Bununla birlikte Platon'un cezalandırma hususunda daha ısrarcı olduğu argüman ıslah/iyileştirme olarak cezadır çünkü suç, bir bakıma, hastalıktır ve bu

<sup>64</sup> Piechowiak, "Plato's Conception of Punitive Justice," 93-94.

<sup>65</sup> MacKenzie, *Plato on Punishment*, 215.



hastalığın ilacı da suçun cezasını çekmektir. Böylece hastanın hekime tedavi olup düzelmesi gibi suçlu da hakimin vereceği ceza ile arınıp, ruhunu iyileştirebilecektir. Diğer taraftan bu yaklaşımı modern ıslah teorileri ile karıştırmamak önemlidir çünkü Platon, içeriği ve adımları belli sistematik bir ıslah programından ziyade sadece cezanın suçluyu ıslah edeceğinden söz eder.

Sonuç olarak Platon'un ceza temellendirmesi hem bireysel hem de toplumsal içerimleri olan, cezanın tek başına mutlak adalet yaklaşımı veya tek başına faydacı-toplumcu bakış açısı ile çözülecek bir sorun olmadığına; aksine cezanın hakkaniyet, adalet duygusu, bireysel ve toplumsal fayda gibi unsurları göz ardı etmeyen çoklu bir bakış açısıyla ele alınması gerektiğine işaret eder.

### KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, Mehmet Ali. *Kent Devletinden İmparatorluğa*. 7. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2013.
- Akarsu, Bedia. *Mutluluk Ahlakı*. 1. Baskı. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1998.
- Arslan, Ahmet. *İlkçağ Felsefe Tarihi: Sofistlerden Platon'a*, cilt 2. 4. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Başok-Diş, Sebile. "Platon Felsefesinde Adalet, Düzen ve Yasa." *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19, sayı 2 (2020): 1017-1046.
- Benn, Stanley I. "Punishment." İçinde *The Encyclopedia of Philosophy*, vol. 7, ed. Paul Edwards, 29-36. Reprint Edition. New York: Macmillan Publishing Co., Inc. & The Free Press, 1972.
- Cassirer, Ernst. *Devlet Efsanesi*. çev. Necla Arat. 1. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984.
- Cevizci, Ahmet, der. "Ceza Felsefesi." İçinde *Felsefe Ansiklopedisi*, cilt 3, ed. Ahmet Cevizci, 154-155. 1. Baskı. Ankara: Babil Yayıncılık, 2005.
- Copleston, Frederick. *Felsefe Tarihi: Yunan ve Roma Felsefesi/Platon*, cilt 1. çev. Aziz Yardımlı. 3. Baskı. İstanbul: İdea Yayınevi, 1995.
- Çıvgın, Ayşe Gül. "Platon'un Adalet ve Filozof Kral Anlayışı." *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 7, sayı 1 (2018): 212-229.
- Del Vecchio, Giorgio. *Hukuk Felsefesi Dersleri*. çev. Suut Kemal Yetkin. İstanbul: Maarif Matbaası, 1940.
- Duff, R. Antony and Garland, David. "Introduction: Thinking about Punishment." İçinde *Oxford Readings in Socio-Legal Studies: A Reader on Punishment*, ed. R. Antony Duff and David Garland, 1-43. Reprinted. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Finkelstein, Claire. "Sözleşmecî Ceza Yaklaşımı." çev. Furkan Kararmaz. İçinde *Hukuk Felsefesi ve Hukuk Teorisi Rehberi*, ed. Martin P. Golding and William A. Edmundson, 371-392. 1. Baskı. İstanbul: Işık Yayınları, 2021.
- Havelock, Eric A. *The Greek Concept of Justice: From Its Shadow in Homer to Its Substance in Plato*. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press, 1978.
- Ladikos, A. "Plato's Views on Crime and Punishment." *Phronimon* 2, no 1 (2000): 166-174.

- MacKenzie, Mary Margaret. *Plato on Punishment*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1981.
- Mutlu, Barış. "Platon'un Devlet'inde Filozofun/Filozofların Kral Olması Adil Midir?." *Özne: Felsefe ve Bilim Yazıları*, sayı 24 (2016): 145-166.
- Piechowiak, Marek. "Plato's Conception of Punitive Justice." İçinde *Universality of Punishment*, ed. Antonio Incampo and Wojciech Żelaniec, 73-96. Bari: Cacucci Editore, 2015.
- Platon. *Devlet*. çev. Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz. 47. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.
- Platon. *Euthyphron*. çev. Furkan Akderin. 2. Baskı. İstanbul: Say Yayınları, 2016.
- Platon. *Gorgias*. çev. Furkan Akderin. 2. Baskı. İstanbul: Say Yayınları, 2016.
- Platon. *Menon*. çev. Furkan Akderin. 2. Baskı. İstanbul: Say Yayınları, 2013.
- Platon. *Protagoras*. çev. Furkan Akderin. 1. Baskı. İstanbul: Say Yayınları, 2014.
- Platon. *Yasalar*. çev. Candan Şentuna ve Saffet Babür. 1. Baskı. İstanbul: Kabcacı Yayıncılık, 2012.
- Stalley, R. F. "Punishment in Plato's Laws." *History of Political Thought* 16, no 4 (1995): 469-487.
- Stalley, R. F. "Punishment in Plato's Protagoras." *Phronesis* 40, no 1 (1995): 1-19.
- Stratenwerth, Günther. "Hukuk Felsefesi." İçinde *Günümüzde Felsefe Disiplinleri*, der. ve çev. Doğan Özlem, 457-470. 3. Baskı. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2007.
- Şengül, Yüksel. "Platon ve Fârâbi'de Adalet Kavramı." Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi, 2017.
- Taylor, Alfred Edward. *Platon: Bilgi, Ruh ve Devlet*. çev. Cengiz İskender Özkan. 2. Baskı. Ankara: Fol, 2021.

PLATON'DA CEZANIN TEMELLENDİRİLMESİ  
*THE JUSTIFICATION OF PUNISHMENT IN PLATO*  
Zeki AKTAŞ

**280**

---